

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Статтю присвячено вирішенню проблем іншомовної підготовки студентів-нефілологів до міжкультурної взаємодії. Автор намагається спрогнозувати подальші напрями їхньої іншомовної підготовки з опорою на основні положення Програми з англійської мови для професійного спілкування.

Ключові слова: іншомовна підготовка, студенти нефілологічних спеціальностей, міжкультурна взаємодія, професійне спілкування.

Статья посвящена решению проблем иноязычной подготовки студентов-нефилологов к межкультурному взаимодействию. Автор пытается спрогнозировать дальнейшие направления их иноязычной подготовки с опорой на основные положения Программы по английскому языку для профессионального общения.

Ключевые слова: иноязычная подготовка, студенты нефилологических специальностей, межкультурное взаимодействие, профессиональное общение.

The article is devoted to solving of the problem of non-philological students' readiness for intercultural cooperation. The author tries to forecast the further directions of their foreign language training based on the main ideas of the Program «English for Professional Communication».

Key words: foreign language training, non-philological students, intercultural cooperation, professional communication.

Активні інтеграційні процеси у вищій освіті європейських країн, приєднання України до Болонського процесу, завдання якого спрямовані на створення відкритого європейського простору вищої освіти, впровадження загальноєвропейських стандартів підготовки конкурентноздатних фахівців зумовили виділення іншомовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей як складника фахової підготовки випускників університетів.

Іншомовна підготовка студентів нефілологічних спеціальностей передбачає володіння випускниками університету сформованою мовною, мовленнєвою, соціокультурною та дискурсивною компетенціями на рівні B2, що передбачено Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, де сказано, що «лише шляхом кращого оволодіння сучасними європейськими мовами можна полегшити спілкування та взаємодію між європейцями з різними рідними мовами заради підтримки європейської мобільності, взаєморозуміння і співпраці, та подолати упередження й дискримінацію» [1, с. 17]. Відповідно до цих Рекомендацій щодо рівня володіння іноземною мовою студенти вищих навчальних закладів повинні «володіти уміннями вільно висловлюватися без суттєвої витрати часу на пошук адекватних мовних засобів у процесі

досягнення ними соціальних, академічних і професійних цілей» [1, с. 24]. Оскільки, за даними ІВМ, 80 % інформації у світових пошукових системах передається і зберігається англійською мовою, темою нашого дослідження обрано англійську мову як засіб підготовки випускників нефілологічних факультетів ВНЗ до міжкультурної взаємодії.

Під міжкультурною взаємодією ми маємо на увазі готовність і здатність випускника університету до адекватної співпраці з представниками інших культур. Простеживши трансформацію понять «міжкультурна комунікація – міжкультурна взаємодія» відмітимо, що спершу міжкультурне спілкування сприймалося виключно на вербальному рівні, і тільки з бурхливим розвитком міжнародних зв'язків та залученням усе більшої кількості людей до міжнародної співпраці в науковий обіг увійшло поняття міжкультурної взаємодії.

Проблеми іншомовної підготовки студентів до міжкультурної взаємодії почали досліджуватись як зарубіжними, так і вітчизняними вченими наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, але переважна більшість наукових пошуків присвячувалась формуванню міжкультурної компетенції студентів-філологів, майбутніх учителів іноземної

мови, перекладачів та спеціалістів з комунікативної лінгвістики. Так, у США П. С. Адлер досліджував питання культурної ідентифікації особистості, М. Байрам та М. Флемінг – інтеркультурні перспективи навчання мови, М. Дж. Беннет – базисні концепти міжкультурної комунікації. Російські вчені ввели в науковий обіг низку понять, що наразі використовуються для характеристики процесу міжкультурної взаємодії: Ю. М. Караулов увів поняття «мовної особистості», Ю. І. Пассов – поняття «іншомовної грамотності», В. В. Сафонова – іншомовної соціокультурної компетенції, П. В. Сисоев – поняття «полікультурної особистості» тощо. Українські методисти (О. Б. Бігич, С. Ю. Ніколаєва, Т. О. Пахомова, Н. К. Скляренко та ін.) розробляють концепцію та системи вправ для підготовки студентів до міжкультурної взаємодії. Однак роботи цих дослідників стосуються тих, хто вивчає іноземну мову як фахову дисципліну. Водночас проблема підготовки студентів нефілологічних спеціальностей до міжкультурної взаємодії не може вважатись достатньо дослідженою, оскільки вона почала привертати увагу науковців лише в останнє десятиліття, і кількість публікацій з цієї проблеми вкрай обмежена. Тому темою даної статті обрано іншомовну підготовку студентів нефілологічних спеціальностей до міжкультурної взаємодії. Мета статті – висвітлити питання готовності студентів нефілологічних спеціальностей до міжкультурної взаємодії з позицій сьогодення та спрогнозувати подальші напрями їхньої іншомовної підготовки.

Завданнями роботи передбачається:

- виявити суперечності, що об'єктивно існують у практиці навчання іноземних мов студентів нефілологічних спеціальностей у вищих навчальних закладах;

- охарактеризувати концепцію іншомовної підготовки студентів-нефілологів до міжкультурної взаємодії в методологічному та теоретичному аспектах з опорою на Програму з англійської мови для професійного спілкування.

У результаті теоретичного аналізу та вивчення практичного досвіду підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у плані оволодіння ними іноземною мовою, представлених у дослідженнях вітчизняних учених, виділено низку протиріч, що об'єктивно існують у практиці навчання іноземних мов студентів нефілологічних спеціальностей у вищих навчальних закладах:

- потребу суспільства у фахівцях з вищою освітою, які добре володіють принаймні однією іноземною мовою, і ставлення до ІМ як непрофільної дисципліни в більшості вищих навчальних закладів нефілологічного профілю;

- визнання суспільством необхідності підготовки майбутніх спеціалістів до міжнародної співпраці й відсутність відповідних соціально-педагогічних умов для формування й розвитку навичок міжкультурного спілкування;

- традиційне вивчення граматики, лексики, навчання перекладу на заняттях з іноземної мови та необхідність формування практичних навичок

іншомовного спілкування з урахуванням фонових знань про країну і мову;

- постійно зростаючу за обсягом і таку, що ускладнюється за змістом лінгвокраїнознавчу інформацію, й недостатню мобільність навчальних планів, методичних посібників та форм підготовки майбутніх спеціалістів;

- відсутність системного зв'язку між фаховою та іншомовною підготовкою студентів нефілологічних спеціальностей у вищих навчальних закладах;

- неузгодженість вимог Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України з Рекомендаціями Ради Європи;

- відсутність прозорості навчальних планів і непоінформованість студентів відносно їх змісту до вступу у вищий навчальний заклад.

Розв'язання цих протиріч вимагає подальшого вдосконалення іншомовної освіти в таких напрямках:

- приведення у відповідність вимог Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Рекомендацій Ради Європи в галузі мовної освіти;

- теоретичне обґрунтування взаємовпливу фахової підготовки майбутніх спеціалістів та сформованості в них іншомовної компетенції;

- орієнтація процесу навчання ІМ на формування не тільки мовної та мовленнєвої, але й соціокультурної компетенції з предмету;

- забезпечення єдності теоретичної та практичної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у плані формування їхньої готовності до міжкультурної взаємодії.

- цілеспрямоване впровадження в навчальний процес міжпредметної координації у фаховій підготовці студентів та вивченням іноземної мови за професійним спрямуванням.

Для вдосконалення іншомовної освіти ми спираємось на концепцію діалогу культур М. М. Бахтіна і В. С. Біблера як безальтернативну філософію співіснування культур у сучасних полікультурних спільнотах та філософію освіти для XXI століття Б. С. Гершунського. Одна із сучасних концепцій розвитку постіндустріального суспільства, автором якої є академік С. Квятковський, пов'язана із вступом людства в процес формування єдиної планетарної цивілізації, яка спрямована на відродження самоцінності кожного індивіда, самоактуалізації людини, формування її як особистості, яка здатна чинити спротив життєвим труднощам. Головна ідея концепції – соціокультурна адаптація людини у світі. Особлива роль у цьому належить іноземним мовам, за допомогою яких і відбувається безпосередній чи опосередкований діалог культур – рідної та іноземної. Іноземна мова в сучасних умовах інтенсивних міжнародних контактів стає важливим засобом узагальнення пізнання дійсності й міжкультурної комунікації та взаємодії.

Загальну методологію дослідження складають філософські положення щодо загального зв'язку, взаємної зумовленості й цілісності явищ і процесів

навколишнього світу, соціальної діяльності та творчої сутності особистості, яка виступає суб'єктом історичного процесу й розвитку матеріальної та духовної культури. Методологічну основу проведеного дослідження складають фундаментальні принципи психології та педагогіки:

1. Принцип детермінізму, розроблений С. Л. Рубінштейном та його школою в середині тридцятих років минулого століття [2]. Його сутність полягає в тому, що психіка визначається способом життя і змінюється із змінами способу життя. Стосовно нашого дослідження цей принцип означає, що умови матеріального життя, вплив природного оточення, клімату, політичних та соціальних умов визначають відмінності менталітетів і національних характерів.

2. Принцип діяльнісного підходу, що розробляється О. М. Леонтьєвим [3]. Відповідно до цього принципу, психіка людини формується в процесі діяльності і визначається її характером. Тому традиційні для даної культури форми діяльності визначають національні особливості менталітету і характеру.

3. Концепція культурно-історичного розвитку Л. С. Виготського [4] пояснює процес засвоєння індивідом культурного досвіду, напрацьованого в ході історичного розвитку цивілізації. Вивчення впливу соціального й природного простору полягає у встановленні того, якою мірою вони сприяють наявності, відсутності та інтенсивності переживань емоційно-психічних станів.

В основі принципу діяльнісного підходу О. М. Леонтьєва і концепції культурно-історичного розвитку Л. С. Виготського лежить теорія інтеріоризації Ж. Піаже [5]. Ядром культурно-історичної концепції Л. С. Виготського є породження (формування) психіки в процесі діяльності [4]. Формування психологічних особливостей відбувається шляхом інтеріоризації (засвоєння індивідом суспільного досвіду) соціальних способів діяльності в процесі онтогенетичного розвитку людини. У такий спосіб людина оволодіває родовими якостями людства. Але реально в конкретній дійсності цей процес проходить у національно-особливій формі. Е. Фромм, В. Барноу та інші вчені розглядають співвідношення соціального і національного характерів, оскільки формування соціального типу життєдіяльності нерозривно пов'язане із специфічною етнокультурною формою. Етнокультурні ж особливості існують не тільки в об'єктивних формах (фольклор, мистецтво), але й виражаються в різноманітних стереотипах поведінки, емоційних стилях, способах спілкування.

Підґрунтям для формування готовності студентів-нефілологів до міжкультурної взаємодії слугують основні положення гуманістичної філософії освіти, в якій обґрунтовується гуманістичний та соціально орієнтований підходи до процесу формування і становлення майбутнього спеціаліста з метою як задоволення нагальних потреб держави в підготовці високоякісних фахівців у різних

галузях, так і самореалізації кожної особистості. Більшість дослідників проблем сучасної філософії освіти, в тому числі й українські (В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, М. І. Михальченко та ін.), виходять з такого загального принципу: головна мета освітньої діяльності має спиратися на принцип формування всебічно розвиненої людини, яка б гармонійно поєднувала свої інтереси і свій високий професіоналізм із загальними цінностями та інтересами. Значну роль тут відіграють нова методологія й технології у підготовці спеціалістів, які вільно володіють іноземною мовою й готові до міжкультурної взаємодії.

У відповідь на попит суспільства для якісної підготовки до міжкультурної взаємодії студентів вищих навчальних закладів різних спеціальностей за погодженням з Міністерством освіти і науки України було розроблено Програму з англійської мови для професійного спілкування (АМПС). Вона також спрямована на надання викладачам і студентам мовних еталонів у відповідності з рівнями, визначеними Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти (2001) [6], та на забезпечення нормативної бази у розробці навчальних курсів та планів викладачами англійської мови на факультетському рівні.

Нова Програма з англійської мови для професійного спілкування надає студентам нефілологічних спеціальностей можливість розвивати іншомовну компетенцію і стратегії, необхідні для ефективного навчання та майбутнього професійного спілкування.

Програма АМПС зорієнтована на «виховання інтересу до культур наших європейських сусідів, розвиток демократичного суспільства, формування відкритості, толерантності й поваги до «несхожості» й відмінностей» [6; с. 4]. У більш широкому європейському контексті вона спрямована не лише на розвиток прагматичної компетенції, але й враховує соціокультурний аспект спільноти, в якій будуть жити й працювати студенти – майбутні фахівці.

Програма АМПС як педагогічний та організаційний інструмент враховує сучасні тенденції у вивченні та викладанні мов і базується на принципах інтернаціоналізму та плюралізму, демократії та рівних прав, прозорості та гнучкості, варіативності та інтеграції.

Аналіз змісту Програми АМПС свідчить, що він спрямований на формування професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного спілкування. Мовна поведінка вимагає набуття як лінгвістичної (мовленнєвих умінь та мовних знань), так і прагматичної та соціокультурної компетенцій, необхідних для виконання завдань, пов'язаних з навчанням та роботою.

Рівень володіння мовою B2, тобто стандартні вимоги на здобуття ступеня бакалавра за міжнародно прийнятими рівнями володіння мовою для різних спеціальностей [6; с. 2], передбачає, що

соціолінгвістична та прагматична компетенції мають бути розвинені до такої міри, щоб студенти могли розуміти, як ключові цінності, переконання та поведінка в академічному та професійному середовищі України відрізняються при порівнянні однієї культури з іншими. По закінченні курсу АМПС студенти зможуть застосовувати міжкультурне розуміння в процесі безпосереднього усного і писемного спілкування в академічному та професійному середовищі, а також належним чином поводити себе й реагувати у типових світських, академічних і професійних ситуаціях повсякденного життя та знати правила взаємодії між людьми у таких ситуаціях.

Отже, аналіз стану готовності студентів нефілологічних спеціальностей до міжкультурної

взаємодії засвідчив, що наразі існує надто багато протиріч, усунення яких залежить не тільки і не стільки від студентів чи організації навчально-виховної роботи в університетах, скільки від самої концепції іншомовної підготовки студентів у непрофільних ВНЗ, яка потребує деталізації, уточнення дескрипторів рівня володіння мовою, вироблення напрямів трансформації підходів і методів навчання іноземної мови для підвищення мотивації студентів до розширення власної іншомовної комунікативної компетенції.

Програма АМПС має слугувати основою для подальшого удосконалення методики підготовки студентів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, повсякденному та академічному спілкуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [Наук. ред. укр. вид-ня С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : 1956.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1983. – 304 с.
4. Выготский Л. С. История развития высших психических функций / Л. С. Выготский // Собр.соч.: в 6 т. – Т. 3. – М. : Педагогика, 1983.
5. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 536 с.
6. Пиаже Ж. Психология интеллекта / Ж. Пиаже // Избр. психологические труды. – М. : Международная педагогическая академия, 1994. – 288 с.
7. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Кол-в авторів: Г. С. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.

Рецензенти: Гришкова Р. О., к.пед.н., професор;
Бабкова Н. М. к.пед.н., ст. викл.

© Артюхова О. В., 2011

Дата надходження статті до редколегії 13.09.2011 р.